

ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ГОТОВНОСТІ ДО ВЕДЕННЯ ДІЛОВИХ ПЕРЕГОВОРІВ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ*Іванова Оксана Олександрівна,**старший викладач**Національний авіаційний університет, м. Київ*

Постановка проблеми. Формування готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності в сучасних умовах набуває особливої значущості. Спеціаліст будь-якої сфери діяльності повинен володіти ґрунтовними знаннями, мати досконалі професійні уміння та навички, бути професійно самосвідомим, прагнути самовдосконалення. Підвищення рівня якості освіти є важливим завданням для навчальних закладів та викладачів, зокрема, під чим слід розуміти створення умов для навчання студентів, що максимально наближені до реальних виробничих умов. Готовність випускника вузу до професійної діяльності складається з таких блоків, як професійна орієнтація (готовність до професійного навчання), безпосередній процес опанування знаннями і вміннями у відповідній професії (професійна готовність), наявність якостей особистості відповідно до змісту діяльності (особистісна готовність), адаптація до професії після завершення навчання (професійна адаптація). Професійна адаптація випускників навчальних закладів економічного профілю безпосередньо залежить від якості та ефективності готовності молодих спеціалістів економічної сфери до ведення ділових переговорів. Адже представники ділових кіл різних галузей щоденно здійснюють ділове спілкування, зустрічаючись з досить великою кількістю психологічних труднощів у процесі підготовки та ведення ділових переговорів, а отже, потребують спеціальної психологічної та професійної готовності до їх здійснення. У зв'язку з цим особливу увагу у вищих навчальних закладах економічного профілю слід приділяти шляхам (методам, прийомам) формування готовності студентів, майбутніх фахівців, до ведення ділових переговорів і критеріям її оцінювання. Як довготривалий процес психологічна готовність формується за допомогою низки заходів: моделювання відповідної діяльності, професійних тренінгів, узагальнених характеристик на основі результатів проведеного письмового анкетування чи усного опитування майбутніх спеціалістів, дискусій на професійні теми, лекційних і практичних занять, семінарів тощо, а також формування готовності до роботи в складних умовах діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній психолого-педагогічній науці накопичено великий теоретичний і практичний матеріал щодо розв'язання проблеми готовності людини до різних видів діяльності, визначено зміст, структуру, основні параметри готовності та умови, що впливають на динаміку, тривалість і стійкість її проявів. Готовність досліджують у зв'язку з емоційно-вольовим та інтелектуальним потенціалом особистості стосовно конкретного виду діяльності і характеризують як якісний показник саморегуляції фахівця на різних рівнях перебігу процесів – фізіологічному, психологічному, соціальному, якими визначається його поведінка [5]. Окрім психологічної готовності до ведення ділових переговорів, неодмінно слід приділяти увагу й відповідному професійному рівню підготовки студентів у вищих навчальних закладах. Проблема ведення ділових переговорів є однією із важливих складових професійної діяльності фахівців в умовах сьогодення. Вона знайшла певне відображення в розробках зарубіжних авторів: Д.В. Джонсона, Х. Корнеліуса, Р. Фішера, У.Юрі та ін. Окремі аспекти цієї проблеми проаналізовано у працях російських авторів: П.А. Луньова, Г.С. Никифорова, М.І. Реутова, Б.С. Саркіяна, В.А. Сосніна, В.А. Цепцова та ін. Зазначена проблема протягом останніх років почала розроблятися багатьма українськими авторами. Деякі аспекти її аналізу відображені в публікаціях, які стосуються ведення переговорів у процесі врегулювання міжнародних конфліктів і міжнародного співробітництва (М.В. Цюрупа), у залагоджуванні конфліктів (Т.В. Дуткевич), також визначено різні техніки та методи ведення ділових переговорів (В.С. Лозниця).

Але, незважаючи на наявність досліджень у даному напрямку, все ж можемо спостерігати недостатню теоретичну дослідженість проблеми професійної та психологічної готовності саме до ведення ділових переговорів майбутніми фахівцями економічного профілю. Таким чином, стає очевидним, що існує проблема належної підготовки студентів у вищих навчальних закладах до майбутньої професійної діяльності у сфері ділових відносин, оскільки роботодавці хочуть бачити на робочих місцях висококваліфікованих спеціалістів, здатних вести переговори на достойному професійному рівні з метою налагодження дружніх партнерських відносин між сторонами-учасниками. Саме таким професійним навичкам та глибоким знанням, в тому числі й психологічній підготовці, слід приділяти якомога більше уваги у вищих навчальних закладах економічного профілю. Маючи на меті формування готовності до ведення ділових переговорів майбутніми фахівцями економічного профілю у вищому навчальному закладі, вважаємо необхідним проаналізувати поняття «готовність», визначити його структуру та особливості, які матимуть безпосередній вплив на процес подальшої педагогічної діяльності.

Саме тому метою даної статті є розкриття сутності поняття готовності до ведення ділових переговорів майбутніх фахівців економічного профілю у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу наукової літератури можна розкрити зміст таких понять: «готовність» – категорія сформованості самосвідомості людини, що трактується як наявність здібностей, набуття певних якостей особистості, їх своєрідний синтез (Б.Г.Ананьєв, Г.С.Костюк, В.Н.Мясищев, К.К.Платонов, С.Л.Рубінштейн та ін.); «установка» – здійснює регулюючий вплив на всю життєдіяльність особистості, є точкою рівноваги суб'єкта в кожний момент його діяльності, констатуючим фактором внутрішньої психічної організації індивіда, що є основою визначеності поведінки особистості (О.Г.Асмолов, О.В.Імедадзе, О.М.Леонтьєв, Д.О.Леонтьєв, О.С.Прангішвілі, Д.М.Узнадзе та ін.).

Готовність у прямому сенсі має два значення. Перше – це згода здійснювати будь-яку професійну діяльність, друге, як стан, при якому все зроблено, все готово для чого-небудь. Внаслідок численних експериментальних досліджень Д. Н. Узнадзе та його школою розроблена загальнопсихологічна теорія установок; «психологічна готовність до діяльності» – істотна передумова будь-якої цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності (М.І.Дьяченко, Л.А.Кандибович, В.А.Крутецький, С.І.Равікович та ін.); «психологічна готовність до професійної діяльності» – цілісне утворення психіки людини, що інтегрує в собі низку психологічних феноменів, які знаходяться в тісному взаємозв'язку, має складну динамічну структуру, між компонентами якої існують функціональні зв'язки (Д.К.Войтюк, П.П.Горностай, Л.М.Карамушка, С.М.Кучеренко, О.Ф.Ліненко, С.Д.Максименко та ін.).

Деякі дослідження доводять існування готовності у двох формах: короткочасна, яка обумовлюється перебігом психічних станів у певних ситуаціях; М.І.Дьяченко, Л.А.Кандибович визначають готовність до того, чи іншого виду діяльності як цілеспрямований прояв особистості; довготривала, яка розкриває сутність типових форм поведінки за рахунок психічних утворень особистісного рівня – Л.П.Буева, А.О.Деркач, В.А.Крутецький, І.С.Кон. Указаний напрямок вони розглядають з двох позицій: характеристика особистості (довготривала або загальна) і як психічний стан (тимчасова, або ситуативна готовність). Довготривала готовність – це набуті установки, знання, вміння, навички, досвід,

якості і мотиви діяльності. Тимчасова готовність – це актуалізація, пристосування всіх сил, створення психологічних можливостей для успішних дій у даний момент.

Дослідники педагогічної готовності обґрунтовують свої варіанти її структури. Зокрема, Л.В.Кондрашова, розглядаючи готовність до професійної діяльності, вважає, що вона є формою складного особистісного утворення, яка є важливим показником становлення випускника ВНЗ, а також обумовлює бажання займатися професійною діяльністю. Готовність виступає в єдності двох напрямів – психологічного та морального. На її думку, спеціалісту будь-якої галузі необхідно володіти «не тільки певним обсягом професійних знань, але й такими особистісними якостями, які забезпечують успішність виконання професійних функцій» [4]. Як вважає Л.В.Кондрашова, до цих функцій належать: професійні здібності, моральні переконання, професійна пам'ять та мислення, інтереси, працездатність, емоційна витривалість, моральний потенціал особистості, тобто її ставлення до проявів, подій з огляду на моральні суспільні норми та вимоги щодо вихованості майбутнього спеціаліста.

До структури готовності входять такі компоненти: мотиваційний; морально-орієнтаційний; пізнавально-операціональний; емоційно-вольовий; психофізіологічний; оцінний [4].

Далі зупинимось детальніше на кожному компоненті окремо. Мотиваційний компонент включає в себе професійні установки, інтерес, здійснювати професійну діяльність. Його основою є професійна спрямованість (особисте прагнення людини застосувати свої знання в обраній професійній сфері), в якій виражається позитивне ставлення до професії, здібності та інтерес до неї, бажання поглиблювати та розширювати свої професійні знання, вдосконалювати свою підготовку і т.д. Ступінь сформованості професійного інтересу визначає характер роботи над собою майбутнього фахівця економічного профілю в процесі професійного спілкування під час ведення ділових переговорів з метою якомога ширшого використання своїх можливостей і здібностей.

Орієнтаційний компонент – це ціннісно-професійні орієнтації, основою яких є професійна етика, професійно-педагогічні ідеали, погляди, принципи, переконання, готовність діяти відповідно до них. Ядро орієнтаційного компонента – ціннісні орієнтації особистості, глибина професійного світогляду. До його основних структурних одиниць відносяться узагальнені професійні знання, погляди, переконання, принципи і готовність діяти в практичних ситуаціях, спираючись на них. Професійні переконання є важливою змістовою стороною психологічної готовності до ведення ділових переговорів, оскільки вони забезпечують послідовність у професійних діях, цілеспрямованість у роботі та в професійному спілкуванні.

До пізнавально-операційного аспекту психологічної готовності включають професійну спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам'ять, професійно спрямоване мислення, здібності спеціаліста, професійні та загальні знання, дії, операції і заходи, необхідні для успішного ведення переговорного процесу.

Емоційно-вольовий компонент психологічної готовності до виконання професійних функцій – почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності спеціаліста економічного профілю; емоційна сприйнятливість, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль. Психофізіологічний аспект психологічної готовності складають впевненість у своїх силах, прагнення наполегливо і до кінця доводити розпочату справу, здатність вільно керувати своєю поведінкою і поведінкою інших під час ведення ділових переговорів, професійна працездатність, активність і саморегулювання, урівноваженість і витримка, що винагороджується результатом переговорів, вигідним для усіх учасників.

Оцінний компонент передбачає самооцінку своєї професійної підготовки і відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним способом. Психологічна готовність включає в себе потребу фахівця економічного профілю в постійному самовдосконаленні.

Зміст психологічної готовності до професійної діяльності складають інтегральні характеристики особистості, що включають в себе інтелектуальні, емоційні й вольові властивості, професійно-моральні переконання, потреби, звички, знання, вміння і навички.

Отже, ми прийшли до висновку, що загалом всі компоненти готовності знаходяться в тісному взаємозв'язку, взаємодії та взаємозалежності. Проаналізувавши дослідження різних вчених, можна констатувати той факт, що готовність до професійної діяльності складається з трьох складових: 1) сенсорна організація індивіда – показники, що відповідають біофізіологічним характеристикам суб'єкта діяльності; 2) показники, що відповідають різноманітним умовам виконання трудової діяльності; 3) набір психічних властивостей, станів і процесів.

У свою чергу, В.О. Моляко виділяє три рівні готовності до професійної діяльності: рівень непрофесійної, передпрофесійної і професійної підготовки. Рівень професійної підготовки поділяється на власне професійний (виконання діяльності з фаховою підготовкою) і професійної майстерності (у випадку подальшого накопичення суб'єктом досвіду роботи, що виконується з високою якістю) [6]. Також В.О.Моляко, в своїх працях надає класифікацію рівнів готовності: високий – самостійність у постановці і розв'язанні нових задач, адекватність оцінки і самооцінки професійно важливих якостей, здатність до ефективного вирішення задач в умовах дефіциту часу і т.д.; середній – середній рівень вияву наведених якостей; низький – невміння самостійно ставити і розв'язувати складні задачі [6].

Стан готовності до дії визначається поєднанням факторів, що характеризують різні рівні й сторони готовності: фізичну підготовленість, необхідну нейродинамічну забезпеченість дії, психологічні умови готовності. Залежно від умов виконання дії провідною може стати одна із цих сторін готовності. Таким чином, проаналізувавши праці багатьох авторів з проблеми готовності, можна зробити висновок, що не існує єдиного підходу до розгляду цього питання, однак у вітчизняній психолого-педагогічній науці готовність до професійної діяльності розглядається в різних площинах, і найпоширенішими серед них є особистісний підхід, у рамках якого готовність розглядається як особистісне утворення (К.М.Дурай-Новікова, Л.В.Долинська, М.І.Дяченко, Л.А.Кандибович, С.Д.Максименко, В.О.Моляко, О.В.Скрипченко) і функціональний, що розкриває поняття психологічної готовності до професійної діяльності як психічний стан, що й описується у працях О.Н.Асмолова, Т.В.Іванової, Н.В.Кузьміної, М.Д.Левітова, Е.О.Мілеряна, К.К.Платонова, Є.А.Фарапанової.

Л.Сохань, І.Єрмакова, Г.Несен, досліджуючи проблему готовності, визначають такі її компоненти: мотиваційний – відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку; орієнтаційний – знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості; операційний – володіння способами та прийомми діяльності, необхідними ключовими компетентностями; вольовий – самоконтроль, самооблізація, вміння управляти діями; оцінний – самооцінка своєї підготовленості [3].

А.О.Деркач виводить поняття готовності як цілісний прояв властивостей особистості, виділяючи три компоненти: пізнавальний, емоційний, мотиваційний. На його думку, розвиток готовності означає організацію системи з накопиченої громадської інформації, відносин, поведінки та іншої подібної інформації, яка, активізуючись, може забезпечити можливість ефективно виконувати свої функції [1].

М.Дяченко і Л.Кандибович визначили, що психологічна готовність студентів до трудової діяльності містить у собі

такі компоненти: мотиваційний – позитивне ставлення до професії, інтерес до неї та інші професійні мотиви; орієнтовний – знання й уявлення про особливості й умови професійної діяльності; операційний – володіння способами і прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, навичками, вміннями застосовувати аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо; вольовий – самоконтроль, вміння керувати діями, з яких складається виконання трудових обов'язків; оцінний – самооцінка своєї професійної підготовленості і відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним способом [2].

На нашу думку, дане визначення є найбільш вдалим щодо поняття готовності до професійної діяльності, так як найповніше розкриває сутність кожного його компонента.

В.О.Сластьонін виділяє такі компоненти професійної готовності фахівця до діяльності: психологічна готовність – сформованість певного ступеня спрямованості на професійну діяльність; практична готовність – наявність сформованих професійних умінь і навичок; науково-методична готовність – володіння повним обсягом суспільно-політичних і спеціальних знань, необхідних для професійної діяльності; фізична готовність – відповідність стану здоров'я та фізичного розвитку вимогам професійної діяльності й професійної працездатності; психофізіологічна готовність – наявність відповідних передумов для професійної діяльності й оволодіння певною спеціальністю професійно значущих рис особистості [7].

Отже, як бачимо з численних класифікацій, більшість вчених стоять приблизно на однакових позиціях щодо визначення готовності, акцентуючи увагу на адекватності професійної мотивації, загальних і спеціальних знаннях, професійних вміннях і навичках, професійно важливих властивостях особистості. Також підкреслимо важливість поєднання професійної та психологічної готовності майбутніх фахівців економічного профілю до професійної діяльності, оскільки, на нашу думку, дотримання цього комплексу вимог до спеціаліста ділової сфери діяльності є першим і найнеобхіднішим з точки зору потенційного роботодавця.

У трактуванні психологічної готовності до професійної діяльності виокремлюють два підходи: функціональний та особистісний. У межах функціонального підходу психологічна готовність визначається як певний психічний стан людини, психологічна установка, що функціонує на фоні загальної активності особистості, спонукаючи до діяльності. В межах особистісного підходу психологічну готовність розуміють як складне особистісне утворення, багатопланову і багаторівневу структуру якостей, властивостей і станів.

Отже, приходимо до висновку, що готовність до професійної діяльності передбачає утворення таких необхідних відносин, установок, професіоналізму, властивостей і якостей особистості, які забезпечують можливість майбутньому спеціалісту економічного профілю свідомо й зі знанням справи виконувати свої професійні функції в процесі ведення ділових переговорів.

Формування психологічної готовності здійснюється шляхом формування усіх її компонентів в умовах спеціально організованого навчання, спрямованого на оволодіння теоретичними знаннями, практичними вміннями, розвиток функціональних процесів.

Висновки. Значення поняття готовності, яке актуальне сьогодні для галузі психолого-педагогічної науки, зокрема, в контексті вищої школи, вимагає переосмислення його змісту та функцій на методологічному і експериментальному рівнях. Дослідження цього напрямку ґрунтуються на вивченні та психологічному обґрунтуванні засобів навчання й удосконаленні системи підготовки навчальними закладами майбутніх спеціалістів економічного профілю до ведення ділових переговорів на високому професійному рівні.

Підготовку до професійної діяльності, на нашу думку, слід розглядати у контексті розвитку особистості. У зв'язку з цим, основу формування готовності до ведення ділових переговорів, розглядають не тільки як розвиток операційно-технічних умінь та навичок, але й як комплексна здібність. Комплексна здібність розглядається як утворення, що складається з мотиваційної (схильність до певної діяльності) та інструментальної (інтелектуальні й емоційні механізми регуляції діяльності) сторін.

Структура психологічної готовності до професійної діяльності об'єднує в собі такі компоненти: мотиваційний, орієнтовний, операційний, вольовий, оцінний, когнітивний, особистісний, психологічний, професійний та інші. Готовність як інтегральне утворення особистості, що полягає у вибірковій спрямованості на професійну діяльність, виникає на ґрунті позитивного ставлення і скеровується відповідними потребами та мотивами до здійснення даної діяльності. Про сформовану готовність можна говорити лише за умови розвинутості у суб'єкта позитивного емоційного ставлення, вміння адаптувати свою поведінку відповідно до ситуацій, що виникають в робочому середовищі, вміння будувати процес спілкування з діловими партнерами під час проведення переговорів, сформованості позитивного професійного мислення, спостережливості, комунікативних умінь і широкого набору професійно значущих властивостей: емоційної стабільності, самоконтролю, щирості, наполегливості тощо. Орієнтаційний аспект є важливою характеристикою психологічної готовності до професійної діяльності в процесі ведення ділових переговорів фахівцями економічного профілю, а тому весь навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі необхідно будувати так, щоб усі форми роботи сприяли формуванню у студентів, майбутніх спеціалістів, відповідальності, професійної етики, вміння доводити розумні вимоги до логічного завершення, співвідносити їх з можливостями тих, кому вони адресовані.

Резюме. У статті здійснений аналіз поняття «готовність» до ведення ділових переговорів майбутніх фахівців економічного профілю у вищому навчальному закладі. На основі опрацьованої літератури розглянуто різні авторські підходи до визначення психологічної та професійної готовності майбутніх спеціалістів економічної сфери діяльності до здійснення процесу ділового спілкування. Розглянуто структуру готовності та подано коротку характеристику кожного з її компонентів. Представлені рівні готовності до професійної діяльності та шляхи її формування а також сформульовано визначення досліджуваної категорії. **Ключові слова:** готовність, професійна діяльність, ділове спілкування, фахівець економічного профілю, мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий компоненти, функціональний, особистісний підходи.

Резюме. Осуществлен анализ понятия «готовность» в рамках профессиональной деятельности специалистов экономического профиля при проведении деловых переговоров. На основе изученных литературных источников рассмотрены разные авторские подходы к определению психологической и профессиональной готовности будущих специалистов к осуществлению процесса делового общения. Рассмотрена структура готовности и дана краткая характеристика каждого из компонентов. Представлены уровни готовности к профессиональной деятельности, а также сформулировано определение исследуемой категории. **Ключевые слова:** готовность, профессиональная деятельность, деловое общение, специалист экономического профиля, мотивационный, ориентационный, операционный, волевой компоненты, функциональный, личностный подходы.

Summary. The definition analysis of readiness in the frames of economical sphere specialists' professional activity during negotiation process is given. Different approaches to psychological and professional readiness determination of economical sphere future specialists are considered on the basis of learned literature sources. The structure of readiness is considered and

brief characteristic of each component is given. The levels of readiness to professional activity and the way of its formation are considered. **Keywords:** readiness, professional activity, business communication, economical sphere specialist, motivation, orientation, operational component, functional, personal approach.

Література

1. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала / А.А. Деркач. – М.: МПСИ, 2004. – 752 с.
2. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И.Дьяченко, Л.А.Кадыбович. – Минск: Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
3. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л.В.Сохань, І.І.Єрмакова, Г.М.Нессен – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
4. Кондрашова Л.В. Моральна психологічна готовність студента до вчительської діяльності, Київ, «Вища школа», 1987. – 56 с.
5. Линенко А.Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности: Дис. д. пед. наук: 13.00.04. – К., 1996. – 412 с.
6. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О.Моляко. – К.: Знання, 1989. – 48 с.
7. Слостенин В.А. Перестройка высшего педагогического образования и формирование социально-активной личности учителя / В.А.Слостенин, В.С.Ильин // Формирование социально-активной личности учителя. – М., 1987. – С. 8 – 11.

Подано до редакції 23.05.2012